

Jakub Piecuch

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

KONIEC PROSPERITY? HISZPANIA W DOBIE KRYZYSU FINANSOWEGO

Streszczenie: Globalny kryzys finansowy ma wpływ na gospodarki wszystkich państw Unii Europejskiej. Niektóre kraje członkowskie mają jednak większe problemy ekonomiczne i społeczne niż inne, i do tej grupy można zaliczyć Hiszpanię. Przyczyny ekonomicznych perturbacji mających miejsce w tym iberyjskim państwie mają swe źródło w kilku czynnikach: sile powiązań hiszpańskiego systemu finansowego z systemem międzynarodowym, zależności gospodarki hiszpańskiej od wymiany międzynarodowej oraz w spadku popytu globalnego i załamaniu na rynku nieruchomości. Ostatecznie spadek aktywności gospodarczej, olbrzymie bezrobocie, rozrastająca się szara strefa wraz z bardzo wysokim deficytem budżetowym oraz systematycznie rosnącym długiem publicznym sugerują, że w przypadku Hiszpanii powrót koniunktury gospodarczej może nastąpić dopiero w kilkuletniej perspektywie czasu.

Słowa kluczowe: Hiszpania, Unia Europejska, kryzys finansowy

1. Wstęp

Przystąpienie dwóch państw Półwyspu Iberyjskiego – Hiszpanii i Portugalii – do Unii Europejskiej w 1986 r. stanowiło olbrzymie wyzwanie zarówno dla nowych członków, jak i całego ugrupowania. Akcesja obu krajów oznaczała istotną konkurencję i realne zagrożenie dla gospodarek tych państw basenu Morza Śródziemnego, których charakter i struktura przypominała swym profilem gospodarki nowych państw członkowskich. Obawy związane z akcesją widoczne były przede wszystkim w południowych Włoszech i Grecji, w których pierwszy sektor, podobnie jak na Półwyspie Iberyjskim, odgrywał istotną rolę. Po blisko 25 latach od momentu integracji wyraźnie widać, że te obawy były nieuzasadnione. Korzyści płynące z rozszerzenia ugrupowania w 1986 r. stały się udziałem zarówno nowych, jak i dotychczasowych państw członkowskich UE. Obserwując jednak przemiany, które dokonały się na płaszczyźnie ekonomicznej i społecznej w obu tych państwach, można jednoznacznie stwierdzić, że korzyści z integracji nie rozłożyły się równomiernie. Ostatnie ćwierćwiecze nie przyniosło bowiem Portugalii tak wyraźnych korzyści płynących z procesu integracji, jak to miało miejsce w Hiszpanii. Wpływ przemian dokonujących się w sferze legislacyjnej czy pomoc finansowa UE nie wpłynęły wystarczająco pozytywnie ani na znaczące przyspieszenie tempa przemian gospodarczych, ani na

funkcjonowanie rynku pracy. Także i dziś gospodarka portugalska nie jest w stanie poradzić sobie z konsekwencjami trwającego kryzysu finansowego.

Na tle Portugalii przez lata wyraźnie wyróżniała się Hiszpania. Integracja z Unią Europejską stała się dla tego państwa impulsem do przyspieszenia przemian zarówno na płaszczyźnie społecznej, jak i ekonomicznej. Już pierwsze lata członkostwa przyniosły zdynamizowanie tempa rozwoju gospodarczego, a wzrost realnego PKB przekraczał w skali roku 5%. Koniunktura gospodarcza skończyła się na początku lat 90., gdy gospodarka Unii Europejskiej wkroczyła w okres recesji. W rezultacie pogorszenia się środowiska makroekonomicznego zarówno w kraju, jak i w pozostałych państwach członkowskich tempo rozwoju ekonomicznego Hiszpanii obniżyło się drastycznie, osiągając nawet w roku 1993 wartość ujemną (-1% PKB). Kolejne lata przyniosły ponownie poprawę sytuacji, lecz przemiany dokonujące się w gospodarce hiszpańskiej nigdy już nie były tak dynamiczne, jak w pierwszych latach członkostwa.

Zdecydowanie większe zmiany dotknęły hiszpański rynek pracy. Jeszcze w latach poprzedzających akcesję utrzymujące się bardzo wysokie bezrobocie było największym problemem gospodarczym i społecznym w Hiszpanii. W 1986 r. wynosiło ono 21,2% ludności czynnej zawodowo, lecz już w trakcie pierwszych pięciu lat członkostwa w Unii Europejskiej obniżyło się do poziomu 16%. Jednakże, wraz z recesją gospodarczą początku lat 90., ponownie nastąpił znaczny wzrost ilości zarejestrowanych bezrobotnych, osiągając poziom 24,2% zasobu pracy w 1994 r. W kolejnych latach, dzięki rosnącej dynamice wzrostu gospodarczego, stopa bezrobocia uległa znacznemu obniżeniu, osiągając w 2007 r. swój najniższy poziom – 8,3% zasobu siły roboczej¹.

Jeszcze w ostatnich miesiącach przed wybuchem kryzysu finansowego i pęknięciem bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości Hiszpania wychwalana była jako przykład państwa, który dzięki akcesji do Unii Europejskiej, korzystaniu z funduszy unijnych i zwiększaniu swej konkurencyjności na wspólnym rynku w sposób perfekcyjny wykorzystało nadarzające się szanse rozwojowe. Jednak dziś także Hiszpania, niezależnie od sukcesów ekonomicznych osiągniętych w minionych latach, stanęła przed koniecznością rozwiązania olbrzymich problemów gospodarczych związanych z globalnym kryzysem finansowym.

Celem pracy jest przedstawienie wpływu kryzysu finansowego na obecną sytuację Hiszpanii i jej ekonomiczną pozycję w Unii Europejskiej. W artykule wykorzystane zostały publikacje OECD, instytucji hiszpańskich oraz unijnych. W pracy wykorzystano wielokryterialną metodę unitaryzacji zerowanej, która pozwoliła użyć syntetyczny miernik poziomu rozwoju Hiszpanii oraz pozostałych 15 państw członkowskich Unii Europejskiej należących do strefy euro². Do obliczeń użyto bazy danych statystycznych Instituto Nacional de Estadística, Eurostatu, OECD oraz

¹ European Communities, *Europe in figures. Eurostat yearbook 2009*, Luxembourg 2009, s. 283.

² K. Kukuła, *Metoda unitaryzacji zerowanej*, PWN, Warszawa 2000, s. 79, 92.

bazę danych makroekonomicznych Dyrekcji Generalnej Komisji Europejskiej ds. Gospodarczych i Finansowych – AMECO.

2. Typologia szesnastu państw strefy euro w zakresie bieżącej sytuacji społeczno-ekonomicznej

Budowę syntetycznego miernika poziomu rozwoju oparto na przyjęciu osiemnastu zmiennych diagnostycznych charakteryzujących sytuację społeczno-ekonomiczną Hiszpanii oraz pozostałych 15 państw członkowskich Unii Europejskiej należących do strefy euro. Dziesięć spośród przyjętych zmiennych ($x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8, x_9, x_{10}$) to stymulanty, pozostałych osiem ($x_{11}, x_{12}, x_{13}, x_{14}, x_{15}, x_{16}, x_{17}, x_{18}$) to destymulanty.

Stymulanty:

x_1 – % WDB w usługach w roku 2008 (ceny bieżące)

x_2 – % osób zatrudnionych w usługach w roku 2007

x_3 – PKB *per capita* 2008, PPS, EU-27 = 100 w roku 2008

x_4 – stopa wzrostu realnego PKB w roku 2009

x_5 – wydatki na R&D 2008 (% PKB)

x_6 – % osób w wieku 20–25 lat, które ukończyły przynajmniej szkołę średnią w roku 2008

x_7 – produktywność pracy w roku 2009, EU-27 = 100 (PKB w PPS/osoba zatrudniona)

x_8 – udział osób w wieku 15–64 lata w populacji w roku 2009

x_9 – wskaźnik aktywności zawodowej w roku 2008

x_{10} – całkowite inwestycje w gospodarce w roku 2009 (% PKB)

Destymulanty:

x_{11} – % WDB w rolnictwie w roku 2008 (ceny bieżące)

x_{12} – % osób zatrudnionych w rolnictwie w roku 2007

x_{13} – stopa bezrobocia w roku 2009

x_{14} – wskaźnik inflacja w roku 2009

x_{15} – dług publiczny w roku 2008

x_{16} – % osób z dochodami kształtującymi się poniżej progu ubóstwa w roku 2008 (po uwzględnieniu płatności transferowych)

x_{17} – długotrwale bezrobocie w roku 2008 (% osób bezrobotnych)

x_{18} – deficyt sektora finansów publicznych w roku 2009 (% PKB)³

³ Normalizację zmiennych przeprowadzono przy pomocy metody unitaryzacji zerowanej. W tym celu zastosowano następujące formuły normalizacyjne:

– dla stymulanty:
$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \min x_{ij}}{\max x_{ij} - \min x_{ij}} \quad (1)$$

– dla destymulanty:
$$z_{ij} = \frac{\max x_{ij} - x_{ij}}{\max x_{ij} - \min x_{ij}} \quad (2)$$

Po zastosowaniu opisanej w przypisie formuły otrzymano następujące grupy obiektów (tabela 1):

- Grupę pierwszą, charakteryzującą się najwyższymi wartościami miernika syntetycznego q_1 , tworzy Luksemburg oraz Cypr. Pomimo kryzysu finansowego sytuacja społeczno-ekonomiczna obu państw jest w chwili obecnej bardzo dobra. Interesującym przypadkiem w tej grupie państw jest Cypr – państwo, które dopiero w 2004 r. stało się członkiem UE. Jednak dziś kraj ten charakteryzują bardzo dobre wartości mierników społecznych i ekonomicznych: nieznaczny spadek realnego PKB ($-0,7\%$), niska stopa bezrobocia ($5,6\%$ zasobu pracy), niewielki deficyt sektora finansów publicznych ($3,5\%$ PKB) czy też dług publiczny kształtujący się na poziomie 48% PKB.
- W skład drugiej grupy państw, dla których miernik agregatowy w mniejszym stopniu przekracza wartość średnią, weszła Holandia, Francja, Austria, Belgia oraz Irlandia. Charakteryzują się one bardzo wysokim poziomem rozwoju społeczno-ekonomicznego, lecz dla wielu z nich obecny kryzys należy do najcięższych w powojennej historii, a ujemna stopa wzrostu realnego PKB kształtuje się w granicach pomiędzy $-2,2\%$ dla Francji a $-7,5\%$ dla Irlandii. W tej grupie znalazły się jedynie państwa członkowskie „starej” Unii.

Przy takim przekształceniu wszystkie zmienne znormalizowane (z_{ij}) przyjmują wartości z przedziału $[0, 1]$. Kolejnym krokiem było obliczenie dla każdego z państw miary syntetycznej q_i jako średniej arytmetycznej uzyskanych wartości zmiennych transformowanych.

$$q_i = \frac{1}{s} \sum_{j=1}^s z_{ij}, (i = 1, 2, \dots, r) \quad (3)$$

W dalszej kolejności obliczona została wartość przeciętna syntetycznych ocen poszczególnych obiektów ($\bar{q}$):

$$\bar{q} = \frac{1}{r} \sum_{i=1}^r q_i \quad (4)$$

Wartość odchylenia standardowego $S(q)$ uzyskano, korzystając ze wzoru:

$$S(q) = \left[\frac{1}{r} \sum_{i=1}^r (q_i - \bar{q})^2 \right]^{\frac{1}{2}} \quad (5)$$

W oparciu na uporządkowanych malejąco wartościach poszczególnych mierników q_i powstał ranking państw strefy euro z uwagi na ich obecną sytuację społeczno-ekonomiczną. Analizowane państwa przyporządkowano do czterech grup. Przy wyznaczeniu granic przedziałów wykorzystane zostały dwie charakterystyki syntetycznego miernika rozwoju: średnia arytmetyczna $\bar{q} = 0,524$ i odchylenie standardowe $S(q) \approx 0,086$. Charakterystyki te umożliwiły konstrukcję przedziałów wartości zmiennej syntetycznej i odpowiadających im grup regionów:

Grupa I $q_i \geq \bar{q} + S(q)$

Grupa II $q_i \in [\bar{q}, \bar{q} + S(q))$

Grupa III $q_i \in [\bar{q} - S(q), \bar{q})$

Grupa IV $q_i < \bar{q} - S(q)$

- Grupę trzecią tworzy pięć państw – Finlandia, Niemcy, Hiszpania, Słowenia oraz Słowacja. Uzyskane miary agregatywnej q_i poniżej wartości średniej wskazują z jednej strony na istotne ekonomiczne i społeczne problemy, z którymi borykają się obecnie stare kraje członkowskie – Niemcy, Finlandia i analizowana w artykule Hiszpania, a z drugiej – wskazują na nadal niski poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego nowych państw członkowskich – Słowacji i Słowenii, oraz negatywne konsekwencje obecnego kryzysu finansowego w tych dwóch państwach.
- Grupa czwarta objęła te kraje strefy euro, które w chwili obecnej napotyka największe problemy zarówno na płaszczyźnie gospodarczej, jak i społecznej – Malte, Portugalie, Grecję oraz Włochy. Charakterystyczne jest to, że w tej grupie znalazły się jedynie państwa basenu Morza Śródziemnego. Peryferyjne położenie wobec centrów gospodarczych Unii Europejskiej, skumulowane od lat problemy makroekonomiczne wraz z trudną sytuacją na rynku pracy ograniczają możliwości dynamicznego rozwoju tych państw. Brak działań podejmowanych w ubiegłych latach skutkuje w czasach kryzysu wysokim poziomem bezrobocia, ujemnym tempem rozwoju gospodarczego, dynamicznie narastającym długiem publicznym, a w konsekwencji – groźbą niewypłacalności państwa. W tej grupie krajów najlepszą sytuacją charakteryzuje się nowe państwo członkowskie UE – Malta.

Tabela 1. Uporządkowanie państw strefy euro według wartości syntetycznego miernika sytuacji społeczno-ekonomicznej

Pozycja w rankingu	Państwo	Wartości miary agregatywnej q_i	Wyodrębnione grupy państw UE
1.	Luksemburg	0,681	I $q_1 \geq 0,586$
2.	Cypr	0,594	
3.	Holandia	0,582	II $q_1 \in (0,493; 0,586)$
4.	Francja	0,564	
5.	Austria	0,560	
6.	Belgia	0,549	
7.	Irlandia	0,546	
8.	Finlandia	0,483	III $q_1 \in (0,400; 0,493)$
9.	Niemcy	0,482	
10.	Hiszpania	0,481	
11.	Słowenia	0,448	
12.	Słowacja	0,445	
13.	Malta	0,397	IV $q_1 < 0,400$
14.	Portugalia	0,373	
15.	Włochy	0,352	
16.	Grecja	0,352	

Źródło: obliczenia własne.

3. Wpływ kryzysu finansowego na społeczno-ekonomiczną sytuację Hiszpanii

Globalny kryzys finansowy ma olbrzymi wpływ na sferę realną gospodarki całej Unii Europejskiej. Jednak niektóre kraje członkowskie, w tej grupie znalazła się także Hiszpania, ucierpiały mocniej niż inne. Są to te państwa, dla których uzyskane wartości miary agregatowej q , kształtują się poniżej średniego poziomu (tabela 1). Obecny kryzys finansowy odbił się niekorzystnie na różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego tych państw. Jednak bieżące problemy gospodarcze w większości z nich łączą wspólne przyczyny, do których należy m.in.: sytuacja na rachunku obrotów bieżących, rozmiary bańki spekulacyjnej w sektorze nieruchomości czy też znaczenie sektora finansowego i charakter jego powiązań z instytucjami międzynarodowymi. W rzeczywistości nie tylko produkcja realna i bieżąca aktywność ekonomiczna dotknięte zostały przez międzynarodowe perturbacje gospodarcze, lecz także produkcja potencjalna, co w dłuższej perspektywie ma dalekosiężne implikacje gospodarcze⁴.

Rozmiar ekonomicznych perturbacji Hiszpanii, związanych z obecnym kryzysem finansowym, ma również swe źródło we wspomnianych powyżej mechanizmach transmisji problemów gospodarczych z rynków globalnych na rynki krajowe:

- Charakter powiązań systemu finansowego państwa z instytucjami międzynarodowymi. Na początkowym etapie kryzysu straty dotyczyły głównie instytucji finansowych zlokalizowanych w USA, jednak dziś szacuje się, że straty i odpisy w bankach europejskich są znacznie większe, szczególnie w Wielkiej Brytanii i państwach strefy euro. Bezpośrednie konsekwencje kryzysu dla Hiszpanii i jej instytucji finansowych okazały się jednak relatywnie mało dotkliwe. Dzięki restrykcyjnym regulacjom systemu nadzoru bankowego w większości przypadków banki nie zostały zagrożone posiadaniem toksycznych aktywów. W efekcie pierwsze konsekwencje kryzysu finansowego okazały się znacznie mniej istotne niż konsekwencje długofalowe związane z pęknięciem spekulacyjnej bańki na rynku nieruchomości, olbrzymią wartością niespłaconych długoterminowych kredytów hipotecznych i drastycznym ograniczeniem linii kredytowych. Te czynniki wywołały dalsze negatywne procesy w hiszpańskiej gospodarce, których przebieg przybrał kształt efektu domina i przejawia się dziś problemami zarówno na rynku pracy, ujemnym tempem zmian realnego PKB, jak i zapaścią finansów publicznych.
- Zależność gospodarki krajowej od wymiany międzynarodowej. Światowy handel załamał się w ostatnim kwartale 2008 r. wraz z gwałtownym spadkiem poziomu inwestycji przedsiębiorstw i popytu konsumpcyjnego. Te europejskie państwa, dla których bilans obrotów bieżących charakteryzuje się nadwyżką,

---

⁴ European Communities, *Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses*, „European Economy”, Luxembourg 2009, s. 24.

w większym stopniu doświadczają redukcji popytu inwestycyjnego i konsumpcyjnego na rynkach międzynarodowych. Jednak w przypadku Hiszpanii w roku 2008 deficyt na rachunku obrotów bieżących wyniósł blisko 10% PKB kraju, a podstawowym zagrożeniem okazała się nie tyle redukcja w ilości i wartości eksportowanych dóbr i usług, co raczej dalszy spadek tempa napływu zagranicznego kapitału finansowego.

- Zmiany w popycie globalnym. Ten czynnik w największym stopniu wpłynął na obecną, krytyczną sytuację ekonomiczną i społeczną Hiszpanii. Ograniczony dostęp do kredytów konsumpcyjnych wraz z rosnącym bezrobociem i spadkiem dochodów w społeczeństwie oraz wynikające z tej sytuacji niepewne prognozy co do przyszłości wpłynęły na ograniczenie popytu konsumpcyjnego i w efekcie na dalszy spadek produkcji przemysłowej. Ta powszechna w całej Europie sytuacja w Hiszpanii dodatkowo nałożyła się na pęknięcie bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości, który w tym iberyjskim państwie był zdecydowanie przewartościowany. Problemy sektora budowlanego zaczęły się jeszcze przed wybuchem ogólnoświatowego kryzysu⁵. Dynamicznie rosnąca koniunktura w budownictwie doprowadziła do sytuacji, w której udział tego sektora w hiszpańskim PKB przekraczał blisko dwukrotnie wartości notowane w innych państwach członkowskich. Ostatecznie w szczytowym okresie cyklu koniunkturalnego, w 2007 r., ceny na rynku nieruchomości zostały w sposób spekulacyjny wywindowane na bardzo wysokie poziomy, które w żaden sposób nie odpowiadały ich realnym wartościom. Dodatkowo luźna polityka kredytowa banków komercyjnych oznaczała, że niemal każde gospodarstwo domowe w tym państwie mogło sobie pozwolić na zakup domu. Gwałtowne załamanie popytu i cen na rynku nieruchomości oznaczało zapaść całego sektora budowlanego, który, wspierany polityką fiskalną państwa, w trakcie koniunktury gospodarczej rósł, odpowiadając za dużą część nowo tworzonych miejsc pracy. Pomimo rozwoju technologicznego budownictwo należy nadal do pracochłonnego typu produkcji. W rezultacie krach na rynku nieruchomości jest bezpośrednio odpowiedzialny za tak gwałtowny wzrost ilości osób bezrobotnych. Pośrednio odpowiada także za problemy sektora finansowego, gdyż rosnące bezrobocie w sposób bezpośredni przekłada się na wielkość niespłaconej kwoty kredytów hipotecznych.

Wymienione powyżej czynniki spowodowały gwałtowną recesję w Hiszpanii. W 2008 r. poziom realnego PKB obniżył się o 3,6%, a stopa bezrobocia osiągnęła poziom 19% zasobu siły roboczej – poziom nienotowany od połowy lat 90. Należy także wskazać na gwałtowny wzrost poziomu deficytu sektora finansów publicznych, który w 2009 r. wyniósł blisko 11,5%, podczas gdy jeszcze w roku 2008 oscylował wokół 4% PKB kraju⁶. Sytuacja w Hiszpanii jest niezwykle poważna, gdyż

⁵ *OECD economic outlook: Spain 2008*, OECD, vol. 2008/19, Paris, November 2008, s. 23–24.

⁶ European Commission, *European economic forecast. Autumn 2009*, „European Economy” 2009, no. 10, s. 97–99.

rosnący systematycznie deficyt budżetowy wpisuje się w pozostałe problemy gospodarki hiszpańskiej – bezrobocie, szarą strefę i spadek dochodów z podatków, będący efektem ograniczenia aktywności gospodarczej hiszpańskich przedsiębiorców. Wraz z błyskawicznym wzrostem liczby osób pozbawionych pracy równie szybko rosną wysokie zasiłki dla bezrobotnych, stając się znaczącym obciążeniem dla budżetu państwa. Dodatkowo kryzys gospodarczy wyraźnie stymuluje, i tak szeroką w Hiszpanii, szarą strefę. Jest ona jedną z bardziej charakterystycznych cech zarówno gospodarki hiszpańskiej, jak i pozostałych gospodarek państw basenu Morza Śródziemnego. Szacunki wskazują na 20–30-procentowy udział nieewidencjonowanej aktywności gospodarczej w wytwarzanym w Hiszpanii produkcie krajowym brutto.

W efekcie dokonujących się w ostatnich miesiącach przemian Hiszpania w rankingu państw należących do strefy euro znalazła się w trzeciej grupie na pozycji 10., dla której miara agregatowa q_1 kształtuje się poniżej wartości średniej dla wszystkich krajów. Uzyskane miejsce wskazuje, że pomimo poważnych problemów związanych przede wszystkim z najwyższym od lat poziomem bezrobocia, ujemnym tempem wzrostu gospodarczego czy też rosnącym deficytem sektora finansów publicznych sytuacja, w porównaniu do państw, które znalazły się na niższych miejscach rankingu, nie jest jednak najgorsza. Jej atutem był do niedawna relatywnie niski, w porównaniu do pozostałych państw strefy euro, dług publiczny, który w 2008 r. kształtował się na poziomie 40% PKB. Jednak już w roku 2009 wzrósł on do poziomu 54% PKB kraju, a szacunki Komisji Europejskiej wskazują na dalszy jego wzrost w kolejnych latach⁷.

Pomimo powolnego ożywienia gospodarczego, obserwowanego w ostatnich miesiącach w państwach Unii Europejskiej, Hiszpania nadal silnie doświadcza ekonomicznych i społecznych konsekwencji kryzysu finansowego. Priorytetem działań rządu staje się obecnie redukcja deficytu budżetowego poprzez zwiększenie podatków i zamrożenie inwestycji w sektorze publicznym. Podejmowane działania mają pozwolić na redukcję deficytu do poziomu 3% PKB do roku 2013⁸. Jednak wzrost podatków wraz z nadal ograniczonym popytem wewnętrznym i restrykcyjnymi warunkami uzyskania kredytów inwestycyjnych i konsumpcyjnych spowodować może wydłużenie w czasie powrotu do wysokiego tempa rozwoju gospodarczego. Szacunki Komisji Europejskiej wskazują na nadal ujemne tempo wzrostu gospodarczego w 2010 r. (–0,6% PKB), a wzrost gospodarczy może pojawić się najwcześniej w roku 2011⁹.

Problemem staje się także brak chęci ze strony rządzących do poważniejszej reformy rynku pracy, który charakteryzuje się niską elastycznością. Ten brak działań związany jest także z niechętnym stosunkiem do zmian silnych, hiszpańskich

---

⁷ Tamże, s. 98.

⁸ Ministerio de Economía y Hacienda, *Programa de Estabilidad. España 2009–2013*, Madrid 2008, s. 21.

⁹ European Commission, *Interim forecast. February 2010*, „European Economy” 2010, s. 6.

związków zawodowych. Badania prowadzone przez OECD wskazują wyraźnie na szeroki zakres i restrykcyjność prawodawstwa chroniącego miejsca pracy w Hiszpanii. Analizowany kraj znajduje się pod tym względem w zdecydowanej czołówce państw należących do OECD¹⁰. Szeroka ochrona prawna dotyczy dziś przede wszystkim pracowników zatrudnionych na czas nieokreślony przed indywidualnymi zwolnieniami, przy jednoczesnym wprowadzeniu ograniczeń na możliwość stosowania umów o pracę na czas określony. W Hiszpanii państwo roztacza także szczególną opiekę nad pracownikami powyżej 45. roku życia. Po drugiej stronie rynku pracy znajdują się natomiast osoby w wieku poniżej 25 lat oraz kobiety. W rezultacie postępującej segmentacji rynku pierwsza grupa doświadcza wysokiej stopy zatrudnienia, niskiej stopy bezrobocia i stabilności zatrudnienia, podczas gdy w przypadku kobiet i młodzieży sytuacja jest zdecydowanie niekorzystna i charakteryzuje się wysoką stopą bezrobocia i koniecznością poszukiwania nieregularnego zatrudnienia, często w szarej strefie.

Pewną szansę poprawy sytuacji gospodarczej Hiszpanii stanowi natomiast wzrost popytu na rynkach międzynarodowych. Wraz ze stopniowym wychodzeniem z kryzysu, zarówno gospodarek państw Unii Europejskiej, jak i krajów Ameryki Południowej, otwiera się przed Hiszpanią szansa zwiększenia rozmiarów eksportu produktów i usług na te obszary, który w najbliższych latach stanowić może punkt wyjścia do zdynamizowania tempa rozwoju gospodarczego tego iberyjskiego państwa. Należy się jednak spodziewać, że perturbacje w gospodarce i na rynku pracy nie miną szybko, a proces powrotu do zdecydowanego ożywienia ekonomicznego będzie długotrwały i niepozbawiony wyrzeczeń ze strony społeczeństwa.

4. Podsumowanie

Integracja Hiszpanii z Unią Europejską pozwoliła na pokonanie dystansu dzielącego to iberyjskie państwo od dobrze rozwiniętych gospodarek pozostałych krajów członkowskich. Przemiany, które dokonały się zarówno na płaszczyźnie społecznej, jak i ekonomicznej, uczyniły z Hiszpanii nowoczesne państwo, które przez ostatnie lata stanowiło wzór do naśladowania dla słabiej rozwiniętych, nowych państw członkowskich UE. Jednak dziś okres znakomitej *prosperity* przeminął. Obecna recesja gospodarcza spowodowała bardzo poważne perturbacje ekonomiczne i społeczne oraz drastyczny spadek tempa wzrostu gospodarczego. W roku 2008 i w kolejnych latach zmiana realnego PKB przyjęła w Hiszpanii wartości ujemne. Za podstawową przyczynę tej sytuacji uważa się nie tyle bezpośrednie konsekwencje kryzysu dla sektora finansowego, lecz pęknięcie bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości i w przewartościowanym sektorze budowlanym. Ceny na rynku nieruchomości zostały w sposób spekulacyjny wywindowane na bardzo wysokie poziomy, czemu sprzyjała luźna polityka kredytowa banków komercyjnych wspierana

¹⁰ OECD *employment outlook: 2004*, OECD, 2004, s. 71–72.

ekspansywną polityką fiskalną rządu. Konsekwencją załamania cen i popytu na rynku nieruchomości stał się gwałtowny wzrost poziomu stopy bezrobocia, która w chwili obecnej zbliża się do poziomów notowanych w okresie akcesji do Unii Europejskiej w roku 1986.

W tej sytuacji warto zadać sobie pytanie, jak dalek może rozwijać się sytuacja społeczna i gospodarcza w Hiszpanii? Obecna sytuacja tego iberyjskiego państwa nie napawa optymizmem. Poważne konsekwencje globalnego kryzysu finansowego, który w Hiszpanii rozpoczął się zapaścią w sektorze budowlanym, wymagają stanowczych działań hiszpańskiego rządu, przede wszystkim w sferze reform rynku pracy. Jednak socjalistyczny rząd premiera Zapatero nie jest w stanie lub też nie ma zamiaru dążyć do realizacji takich reform na tym rynku, które mogłyby zwiększyć jego elastyczność. W efekcie kosztownego systemu ubezpieczeń społecznych dla bezrobotnych, kosztów pracy i olbrzymich wydatków ponoszonych przez pracodawców przy redukcji zatrudnienia nie tylko rośnie bezrobocie, ale także produkty hiszpańskie eksportowane za granicę stają się mniej konkurencyjne. Jeżeli to właśnie ożywienie koniunktury na rynkach międzynarodowych ma pobudzić gospodarkę hiszpańską do wzrostu, to brak przemian na rynku pracy może skutecznie ograniczyć wpływ tego czynnika. Innym negatywnym skutkiem kryzysu i problemów na rynku pracy jest rozrost i tak olbrzymiej szarej strefy w hiszpańskiej gospodarce. Spadek aktywności gospodarczej, olbrzymie bezrobocie oraz ucieczka firm i pracowników w szarą strefę w istotnym stopniu ograniczają wpływy do budżetu państwa. Jeżeli do tej sytuacji dodamy ponadto deficyt budżetowy, który już dziś jest bardzo wysoki, oraz systematycznie rosnący dług publiczny, to istnieje duże prawdopodobieństwo, że znaczącego odbicia w sferze ekonomicznej i społecznej Hiszpania może doświadczyć dopiero w kilkuletniej perspektywie czasu.

Literatura

1. European Communities, *Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses*, „European Economy”, Luxemburg 2009.
2. European Commission, *European economic forecast. Autumn 2009*, „European Economy” 2009, no. 10.
3. European Communities, *Europe in figures. Eurostat yearbook 2009*, Luxembourg 2009.
4. European Commission, *Interim forecast. February 2010*, „European Economy” 2010.
5. Kukuła K., *Metoda unitaryzacji zerowanej*, PWN, Warszawa 2000.
6. Ministerio de Economía y Hacienda, *Programa de Estabilidad. España 2009–2013*, Madrid 2008.
7. OECD, *OECD economic outlook: Spain 2008*, vol. 2008/19, Paris, November 2008.
8. OECD, *OECD employment outlook: 2004*, Paris 2004.

THE END OF PROSPERITY? SPAIN DURING THE FINANCIAL CRISIS

Summary: The financial crisis that has struck almost all economies since the summer of 2007 is without precedent in post-war world economic history. As other countries, also the European economy is in the midst of the deepest recession since the 1930s. Although signs of improvement have recently appeared, recovery remains uncertain and some countries suffer more than others. Among them is Spain where the crisis was generated by few factors: long term loans, the breakdown of house market and outflow of foreign investments funds. As an effect, Spain has to challenge with negative real GDP growth, very high unemployment, growing both budget deficit and general government gross debt. All this negative results of economic crisis slow down the process of growth and it will take few more years to bring about a full recovery of Spanish economy.